

ARŞİV BELGELERİ IŞIĞINDA 20. YÜZYIL BAŞLARINDA OSMANLI DEVLETİ'NDE DİLENCİLİK ÜZERİNE BİR İNCELEME

An Analysis On Beggary In The Ottoman Empire In The Early 20th Century In The Light Of Archive Documents

Dr. Nevim TÜZÜN

Tarih Anabilim Dalı, Konya/ Türkiye

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7554-4788>

ÖZET

Tarihsel zaman süreci içinde ilk olarak ne zaman ortaya çıktığı bilinmemekle beraber, dilencilik insanlığın ilk devirlerinde dahi var olduğu görüşü kabul görmektedir. Neredeyse tüm toplumlarda varlık gösteren dilencilere devletlerin ve toplumların bakışı, içinde bulunulan sosyal ve ekonomik durumun etkisi ile değişiklik göstermiştir. Söz konusu bu durum Osmanlı Devleti için de geçerli olduğu görülmektedir. Zira Osmanlı Devleti'nin altın çağını yaşadığı klasik dönemde çoğunlukla hoşgörü ile karşılanan dilenciler; klasik dönemin sonlarından itibaren dilenenlerin sayısının artmasına paralel olarak, Osmanlı yöneticilerinin başa çıkmak zorunda olduğu bir sorun haline gelmiştir. Öte yandan devletin idari, sosyal ve ekonomik olarak zayıfladığı süreçlerde bu durum içinden çıkılmaz bir hâl almıştır. Osmanlı devlet adamları her ne kadar dilencilik bertaraf etmeye çalışmışsa da tam anlamıyla bir başarı elde edememişlerdir.

19. yüzyılın sonlarında Darülaceze'nin açılmasıyla, dilencilerin ana merkezi olan başkent İstanbul'da; İstanbullu ihtiyaç sahibi dilenciler kısmen de olsa bir çatı altında toplanmıştır. Ancak 20. yüzyılın başlarından itibaren dilencilerin sayısı İstanbul'da ivedi bir şekilde artmaya başlamıştır. Bu çalışmada da arşiv belgeleri ışığında mezkûr süreçte Osmanlı Devleti'nde dilencilik ele alınmıştır. Elde edilen verilerden Osmanlı Devleti'nin başkenti olan İstanbul'da dilencilerin sayısının yükseldiği görülmektedir. İncelenen kayıtlar, başkentte dilenen İstanbullu dilencilerin yanı sıra, taşradan insanların da dilenmek için akın akın başkente geldiğini göstermektedir. Dilencilerin, cami ve köprü gibi halkın yoğun olduğu yerlerde dilendikleri ve halkı rahatsız ettikleri anlaşılmaktadır. Bununla birlikte mercek altına alınan arşiv belgelerinden söz konusu süreçte; dilenciler için sadece mekânların değil, bazı ayların ve günlerin de oldukça önemli olduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan kayıtlardan İstanbul'daki kadar yoğun olmamakla birlikte, taşrada da dilencilerin varlık gösterdikleri görülmektedir. Tüm bunlara ilaveten elde edilen veriler, 20. yüzyıl başlarında Osmanlı tebaasından olmayan bazı yabancı uyruklu kimselerin de Osmanlı ülkesine gelerek dilendiğini işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, 20. Yüzyıl, Dilenci, Dilencilik, İstanbul.

ABSTRACT

Although it is not known when it first appeared in the historical period, the view that begging existed even in the first periods of human beings is accepted. The perspective of states and societies though the beggars exist almost all societies has changed over time with the effect of the social and economic situation. It is seen that this situation is also valid for the Ottoman Empire. In the classical period when the Ottoman Empire lived its golden age, begging was mostly tolerated; In parallel with the increase in the number of beggars since the end of the classical period, it became a problem that the Ottoman rulers had to deal with. On the other hand, this situation has become inextricable in the processes where the state was weakened in administrative, social and economic ways. Although Ottoman statesmen tried to eliminate beggary, these attempts were not fully successful.

By the opening of Darülaceze at the end of the 19th century, the capital Istanbul, the main center of beggars; needy beggars from Istanbul are gathered under one roof, albeit partially. However, since the beginning of the 20th century, the amount of beggars started to increase rapidly in Istanbul. In this study, beggary in the Ottoman Empire was discussed in the aforementioned period in the light of archive documents. From the data obtained, it is seen that the number of beggars increased in Istanbul, the capital city of the Ottoman Empire. The examined records show that in addition to the Istanbulite beggars, people from the countryside flocked to the capital to beg. It is understood that beggars beg and disturb the people in crowded places, such as mosques and bridges. However, through the archive documents taken under the scrutiny, in the

process in question; it is seen that not only places but also some months and days are very important for beggars. On the other hand, it was determined that beggars were present in the provinces, although not as much as in Istanbul. In addition to all of these, the available data indicate that in the early 20th century some foreign nationals who were not Ottoman at all, came to the Ottoman Lands to beg.

Keywords: The Ottoman Empire, 20 th Century, Beggar, Beggary, İstanbul.

1. GİRİŞ

Dilencilik, geçim ve maişetine yetemeyen kimselerin insanlardan yardım talep etmesine verilen isimdir (Tekin,1999:570). Dilenci¹ ise "dilenererek geçinen, başkalarına el açan, geçimini dilenererek sağlayan, yoksulluktan sürekli yakınan; birşeyi arsızca ve ısrarla isteyen kimseleri ifade etmektedir (Parin, 2010: 26).

Dilencilik tarihi incelendiğinde; dilenme faaliyetinin ilk olarak ne zaman ve nerede ortaya çıktığı bilinmemekle birlikte, dilencilik insanlığın ilk devirlerine kadar uzandığı görüşü kabul görmektedir. Zira bazı kaynaklarda M.Ö 9. yüzyılda Yunan- Omiros Dönemi'nde dilencilik bir meslek olarak var olduğu ve dilencilerin hem maddi hem de manevi sahalarda temizlik işçisi sayıldığı belirtilmektedir (Tekin,1999: 570). Öte yandan geniş bir tarihsel zaman diliminde farklı kültür ve toplumlarda çok sayıda dilencinin var olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin, Avrupa'da 14. yüzyılda yaşanan veba salgını ve din savaşları dilencilerin sayısının artmasında önemli bir faktör olmuştur. Öyle ki bazı kaynaklarda Haçlı Seferleri'ne katılan yoksul köylülerin yollarda geçim imkânı olmadığı zamanlarda dilencilik ve hırsızlık yaptıkları ifade edilmektedir. Yaklaşık yüzde yirmisi yoksul olan Orta Çağ Avrupası'nda çalışabilecek güçte olan ve iş arayan topraksız yoksullarla, eski askerlere dilenebilmeleri için izin verilmiştir (Topateş, 2015: 28-33). Bahsi geçen grupların dışında gezgin din adamları ve rahipler de geçimlerini dilencilik ile sağlamıştır. Bunların yanı sıra Orta Çağ boyunca dilencilerin Tanrı'nın fakirlere ayırdığı pay sayesinde korunduğu düşüncesi hâkim olmuştur. Mezkûr dönemde Hz. İsa'nın bir gün fakir kıyafetine bürünerek geleceği anlayışı, yoksulluğu yüceltmiş; yoksulun Tanrı tarafından gönderilmiş biri olduğunu düşündürmüştür. Yeni Çağ Avrupası'nda ise dilenciler, Orta Çağ'dakinin aksine toplumdan dışlanmaya başlamıştır. O döneme kadar Tanrı'nın gölgesinde korunduğu kabul edilen dilenciler, özellikle 17. yüzyılda kapitalist düzen ve verim tutkunu olan devletlerin zihniyeti nedeniyle toplum düşmanı ilan edilmiştir. Bu dönemde dilenciler, Avrupa kültürünün bir alt kültürü olmaktan çok, bir karşı kültürü haline gelmiştir. 16 ve 17. yüzyıllarda Avrupa'daki dilenci sayısı zirve noktasına ulaşmıştır (Şirin, 2008: 71-72). Örneğin, Fransa'da 1630'larda dilenciler Paris nüfusunun dörtte birini oluşturmuştur. Fransa'nın yanı sıra İngiltere'de de nüfusun hızlı bir şekilde artması ile dilencilerin sayısı azımsanmayacak bir boyuta ulaşmıştır. Avrupa'daki dilencilerin sayısının fazlalığından dolayı bu dönem, Amerikalı sosyolog Huberman tarafından "Dilenciler Çağı" olarak nitelendirilmiştir. Yeni Çağ'da dilenci sayısının hızlı bir şekilde artması sonucu Avrupalı yöneticiler, dilencilik yapılmasını yasaklamıştır. Bu doğrultuda birçok Avrupa devleti insanları çalışmaya zorlayan yasalar çıkarmış, buna karşı direnenleri ise hapisane ve tımarhane gibi yerlere kapatmaya zorlamıştır (Topateş, 2015: 33 & Şirin, 2008: 71-75). 19. Yüzyılın başlarında ise klasik yöntemlerin soruna çare olmadığını anlayan Avrupalı yöneticiler; dilencileri cezalandırmak yerine dilencileri ıslah etme ve işlevlerini artırarak onları ücret karşılığında tarlalarda ziraat yaptırmak suretiyle topluma kazandırmayı tercih etmiştir (Tekin, 2009: 347-348).

Avrupalı toplumların yanı sıra İslam toplumlarında da çeşitli sebeplerle dilenenler ve bu yolla geçimlerini sağlayan zümreler olmuştur.² Bunların başında ise bazı mutasavvıflar ve dervişler gelmiştir. Mal ve servetlerini elden çıkardıktan sonra fakir bir hayat yaşayan bazı sufiler de geçinebilmek için zaman zaman dilencilik yapmak zorunda kalmıştır (Uludağ, 1994: 300& Düzbakar,2008: 292). Bir İslam toplumu olan Osmanlı Devleti'nde de dilenciler her dönem var olmuştur. Osmanlı yöneticileri ve toplumu tarafından başlangıçta hoşgörü ile karşılanan dilenciler, sayılarının gittikçe artmasından dolayı zamanla Osmanlı yöneticilerinin başa çıkmak zorunda kaldığı sorunlardan biri haline gelmiştir. Bu çalışmada da öncelikle

¹Arapça'da s-e-l kökünden gelen dilenme; sual, tesse'ül ve mesele "sorma, isteme" anlamlarına gelmektedir. Dilenen kişilere ise dilencinin yanı sıra "sail, geda, cerrar," gibi isimler de verilmiştir. Bkz, (Toksarı, 1994: 299).

² Tüm ilahi dinlerde olduğu gibi İslam dininde de yardıma muhtaç kimselere yardım edilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Öyle ki kutsal kitap Kuran-ı Kerim'in üç ayetinde dilencilikten bahsedildiği görülmektedir. Söz konusu ayetlerin ikisinde, " ihtiyacından dolayı isteyen ve yoksulların zenginlerin mallarında belli bir hakkı olduğu bildirirken; diğer ayette de Hz. Peygamber'e hitaben, " isteyeniyi azarlama " buyrulmaktadır. Kuran-ı Kerim'de yer alan ayetlerden ihtiyacı arz ederek yardım isteyen bir kimsenin boş çevrilmesinin uygun görülmediği anlaşılmaktadır. Ancak Bakara Suresi'nin 273. ayetinde "dilencilik insan hassiyetiyle bağdaşmayan bir tutum" olarak değerlendirilmektedir. Kuran-ı Kerim'in yanı sıra Hadis kaynaklarında da dilencilikle ilgili açıklamalara yer verildiği anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber'in hadislerinde en temiz kazancın el emeği ve alın teriyle sağlanan kazanç olduğu vurgulanmıştır. Buna karşılık ihtiyacı olmadığı halde dilenen kimselere de iyi bakılmamıştır. Bkz.(Toksarı,1994: 299-300)

kısaca Osmanlı Devleti'nde dilencilik hakkında bilgi verilecektir. Ardından arşiv belgeleri ışığında 20. Yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti'nde dilencilik ele alınacaktır.

2. 20. YÜZYIL BAŞLARINA KADAR OSMANLI DEVLETİ'NDE DİLENCİLİK

Osmanlı Devleti; fakir-fukaraya, düşküne, hastaya, yolda kalmışa ve kimsesiz kişilere bakmayı bir yükümlülük olarak görmüştür. Öyle ki Osmanlı yöneticileri, kanunen dilenmelerinde herhangi bir sakınca bulunmayanlar için " cer kâğıdı " adı verilen bir tür dilenci tezkeresi düzenlemiş, şehir güvenliğini sağlamakla yükümlü olan görevlileri de yaşlı ve hasta dilencileri rencide etmemeleri hususunda uyarmıştır. Osmanlı yöneticileri gerçekten ihtiyaç sahibi olan kimselerin dilenmelerini hoş karşılarken; çalışabilecek durumda olan kimselerin ise dilencilik yapmalarını asla meşru görmemiş ve hoş karşılamamıştır (Palabıyık,2010: 29-30 & Öztürk, 2009:110 & Demirtaş, 2006: 85). Bu doğrultuda çalışabilecek durumda olduğu halde dilenen kimseler yakalanarak kürek ve kalebentlik gibi çeşitli ağır cezalara çarptırılmıştır (Özbek,2009: 17)

Osmanlı Devleti'nin klasik döneminde yoksul, kimsesiz ve yardıma muhtaç kimselerle aynı sınıfta görülen dilenciler, Osmanlı toplumu tarafından bir tür misafir olarak görülmüştür. Dayanışma kültürünün üst seviyede olduğu Osmanlı toplumunda, mahalleler dayanışmanın merkezleri durumunda idi. Bu nedenle mahalle sınırları içerisine girererek dilenen dilenciler de bu dayanışmadan payını almaktaydı. Dilenci gerçekten yardıma muhtaçsa onu geri çevirmek bir tür ayıp olarak kabul edilirdi. Bununla birlikte dilencilerin bazen doğrudan dilenmeden, çaresiz ve yardıma muhtaç görünüşleriyle de mahalle aralarında dolaşmaları dahi yeterli olmaktaydı (Taburoğlu,2018:47-48) Osmanlı Devleti'nde dilenciler, mahallelerin yanı sıra camiler, köprüler, kalabalık caddeler ve zenginlerin ikamet ettikleri semtlerde de dilenmişlerdir (Demirtaş,2006:88). Tüm bunlara ilaveten Osmanlı klasik dönemde dilenci sayısının oldukça az olduğunu söylemek mümkündür. Zira söz konusu dönemde Osmanlı ülkesinin dört bir yanında vâkıf ve imaretler faaliyet göstermekteydi (Tekin,1999: 575).

Osmanlı Devleti'nin klasik döneminde zamanla idare biçiminin bozulmaya başlaması ve ekonomik sıkıntıların da baş göstermesi ile dilenci sayısında önemli ölçüde bir artış olmuştur. Söz konusu bu artış, zamanla dilencilik Osmanlı yöneticilerinin çözmek zorunda olduğu bir soruna dönüştürmüştür.1568 ve 1574 tarihlerinde İstanbul Kadısı'na hitaben yazılmış fermanlarda bu durum açık bir şekilde gözükmektedir. 1568 tarihli fermana;

" İstanbul'da bir takım dilenci Araplar türedi. Sapasağlam oldukları halde mahalleler arasında dolaşmakta, halka yağlı kara gibi yapışmakta, adeta zorla para almaktadırlar. Şehir halkından bazı yaramazlar da birer adamın boynuna zincir takarak ;"Borçludur, mahbusdur!" diye sokak sokak dolaşıp Kuran ve ilahi okuyarak kapulardan para toplamaktadırlar. Bir kısım adamlar da yanlarına bir hasta alarak onu dolaştırıp dilendirmektedirler, bu hastaların arasında sâri illete mübtela olanlar da vardır. Bütün bu rezaletler sür'atle ve şiddetle önlenecektir..." 1574 tarihli fermana da;

"İstanbul'da şer'an dilenmeye izin verilmeyecek bazı adam ve kadınlar türemiştir. Düşkün, ihtiyar, fakir, kör ve sakat olmadıkları halde iken kimi mahalleler arasında dolaşarak, kimi bir yerde oturup dilencilik etmekte, gelip geçenden para toplamaktadırlar. Bazı kimseler de kör ve sakat köleler ve cariyeler satın alıp dilendirmektedirler. Bazı taze hatunlar da köhne esvablar giyerek dilenciler arasına katılmışlardır...." (Koçu,1966:4574-4575).

Mezkûr fermanlar 16. yüzyılda Osmanlı toplumundaki dilenciler ve Osmanlı yöneticilerinin dilencilere bakışını göstermesi açısından oldukça önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Öte yandan Osmanlı Devleti'ni ziyaret eden seyyahlardan da dilenciler ve sayıları hakkında bilgilere ulaşmak mümkündür. Örneğin, 16. yüzyılda İstanbul'u ziyaret eden Avusturya Elçisi Busbecq, başkentteki dilenci sayısının oldukça fazla olduğunu ifade etmektedir. Elçi, İstanbul'da dilenen kimselerin çoğunun Türk olduğunu belirtmekle birlikte, bir takım Arapların da dini kullanarak dilendiklerini söylemektedir (Busbecq;s. 94). Ünlü seyyah Evliya Çelebi de 17. yüzyılın ortalarında İstanbul'daki dilenci sayısının 7000 kişiyi bulduğunu dile getirmektedir. Çelebi, ayrıca bu dilencilerin "dilenci esnafı" zümresine ait olduğunu ve başlarında "Şeyh Hafi" isminde pirin bulunduğunu ifade etmektedir (Koçu,1966:4575). Dilenci sayısının 16. yüzyıldan itibaren hızlı bir şekilde artması Osmanlı yöneticilerinin bazı tedbir almasına neden olmuştur. Örneğin, 1759 yılında sağlam ve sağlıklı olduğu halde dilencilik yapan 43 kişi bir kayığa bindirilerek İzmit'e

gönderilmiş ve çeşitli işlerde kullanılmak üzere köylülerin ve zanaatkarların yanına verilmiştir. Ayrıca bahsi geçen bu kişilerin kaçmamaları için gerekli tedbirlerin alınması emredilmiştir (Yıldırım,1996:14).

18. yüzyılın sonlarına gelindiğinde ise, Osmanlıların dilencilige bakışında önemli değişimler yaşanmaya başlamıştır. Bu dönemde dilenmemesi gerektiği halde dilenen kimselere fiziksel cezalandırma yerine, ıslah ve terbiye eksenli bir uygulama tercih edilmiştir. Bu dönemde Osmanlı yöneticileri bir taraftan işsiz kimseleri çalışmaya teşvik ederken; diğer taraftan çalışmayacak durumda olan ihtiyaç sahibi dilencilere yardım ederek onların dilencilik yapmalarını engellemeye çalışmıştır(Özbek,2009:19). Bununla birlikte 18. yüzyıla kadar Osmanlı Devleti'nde dilenen kimseler ağırlıklı olarak erkeklerden oluşmakta iken, mezkûr dönemden itibaren sokaklarda dilenen kesimin büyük kısmını kadınlar oluşturmuştur. Osmanlı sokakları çoğunlukla kocasını savaşta kaybeden, kucağında küçük çocuğuyla kimsesiz kaldığını söyleyen dilenci kadınlarla dolmaya başlamıştır. Tüm bunlara ilaveten kadın dilencilerin, erkek dilencilerden daha fazla kazanç sağlıyor olması, bazı erkek dilencileri de kadın kılığında dilenmeye sevk etmiştir. Şüphesiz Osmanlı Devleti'nde 18. yüzyılda yaşanan ekonomik buhranın ve sonrasında ortaya çıkan olumsuz tablonun nedeni; kaybedilen savaşlar ve Avrupa'da meydana gelen Sanayi Devrimi'nden kaynaklanmaktadır (Mermutlu, 2009:432 & Kocabaş,2019:29).

19. yüzyıl başlarına gelindiğinde ise; yoksulluğun ve dilencilığın önlenmesinde önemli bir yere sahip olan vâkıflar, Sultan II. Mahmud'un merkeziyetçi yapıyı güçlendirmek istemesi ve bu doğrultuda vâkıfları denetim altına alma çabası, vâkıfların sayısında azalmaya neden olmuştur (Sarışman,2009:123). Bu durum dolaylı olarak dilenci sayısının artmasında önemli bir rol oynamıştır. Örneğin, kaynaklarda 19. yüzyılın sonunda sadece İstanbul'da 2700 civarında kayıtlı dilencinin bulunduğu belirtilmektedir (Tuna-Parin, 2009:149). Öyle ki bir taraftan uzun süren savaşların getirdiği yükleri taşıyamayan Anadolu halkının İstanbul'a göç etmeye başlaması, diğer taraftan yurt dışından Osmanlı ülkesine yapılan göçler dilenci sayısının artmasında önemli bir etkiye sahiptir (Doğan, 2015:154). Bu durum 1890'larda dönemin basınına da yansımıştır. Gazetelerin birçoğunda dilencilerin kamusal mekânlarda oldukça çirkin bir görüntü oluşturduğuna dair haberler yer almıştır. Haberlerde ayrıca mezkûr tablonun Osmanlı Devleti'nin modern görüntüsüne de zarar verdiğine dikkat çekilmiştir (Özbek,2009: 23).Söz konusu dönemde dilenci sayısındaki bu artış ve bunun sonucu olarak kamuoyunda ortaya çıkan rahatsızlıklar, dilenciler konusunda o döneme kadar atılmamış bazı önemli adımların atılmasına öncülük etmiştir.

Osmanlı Devleti tarihinde dilencilik ile mücadele yolunda atılan en önemli adım II. Abdülhamit Dönemi'nde gerçekleşmiştir. Darülaceze'nin kurucusu olan II. Abdülhamit, dilencilerin Darülaceze çatısı altına alınmasını sağlayacak olan 29 Ocak 1896 tarihli "Teseül'ün Menine Dair Nizamname" yayınlamıştır. On maddelik olan bu nizamnamede özetle; Darülaceze'nin kendi geçimini sağlayamayacak derecede hasta veya sakat olan, kendisine şer'an bakmakla mükellef kimsesi bulunmayan veya şer'an bakmakla mükellef olduğu akraba ve yakınlarını geçindiremeyecek durumda olan kimseler için açıldığı ifade edilmiştir. Bahsi geçen özellikleri taşıyan kimselerin artık dilenmeyi bırakarak Darülaceze'ye başvurmaları istenmiştir. Darülaceze'ye müracaat etmeyip dilenmeye devam edenlerin zabıta tarafından toplatılarak Darülaceze'ye sevk edilecekleri; taşralı dilencilerin ise memleketlerine gönderilecekleri belirtilmiştir. Öte yandan nizamnamede halkı rahatsız etmeyerek ve bir şey satarak dolaşacak dilencilere müdahale edilmeyeceğine yer verilmiştir (Koçu,1966: 4576& Kocabaş, 2019:126). Mezkûr nizamname ile dilenciler kısa süreli olarak kontrol alınmışsa da; 20. yüzyıl başlarında Osmanlı ekonomisinin daha da kötü bir duruma gelmesi, Osmanlı ülkesinde dilenci sayısının yeniden artmasına sebep olmuştur. Dilencilik, önceden olduğu gibi 20. yüzyıl başlarında da Osmanlı yöneticilerini ve toplumunu uğraştıran sorunlardan birisi olmaya devam etmiştir.

3. ARŞİV BELGELERİ IŞIĞINDA 20. YÜZYIL BAŞLARINDA OSMANLI DEVLETİ'NDE DİLENCİLİK

3.1. 20. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devleti'nde Dilencilik

Osmanlı Devleti'nin her döneminde var olan dilenciler, devletin sosyal ve ekonomik olarak güçsüz olduğu 20. yüzyıl başlarında da var olmuştur. Yukarıda da ifade edildiği gibi dilencilerin Darülaceze çatısı altında toplanması dilencilikle mücadelede önemli bir dönüm noktası olmuştur. Ancak söz konusu olumlu tablonun oldukça kısa sürdüğü anlaşılmaktadır. Zira incelediğimiz dönemde, devletin başkenti İstanbul'da dilencilerin sayısının oldukça fazla olduğu görülmektedir. Bununla birlikte dilencilerin sadece İstanbul'da değil, taşrada da dilendikleri anlaşılmaktadır. Tüm bunlara ilaveten incelenen kayıtlar, bazı yabancı uyruklu kimselerin de Osmanlı ülkesinde dilencilik yaptığını göstermektedir.

3.2. 20. Yüzyıl Başlarında İstanbul'da Dilencilik

İstanbul tarihin her döneminde bir metropol olması dolayısıyla, özellikle ekonomik krizlerin olduğu dönemlerde dilenciler, serseriler ve işsiz güçsüz kimseler için önemli bir çekim merkezi olmuştur (Özbek,1999:36) Öyle ki İstanbul, her dönem olduğu gibi 20. yüzyıl başlarında da dilenciler için bir cazibe merkezi konumda olmuştur. İncelenen kayıtlardan Osmanlı yöneticilerinin bu dönemde de dilencilik için mücadele ettiğini göstermektedir. Örneğin, 26 Temmuz 1900 tarihli kayıta; sokaklarda yatıp kalkan, dilenerek halkı rahatsız eden erkek ve kadın tüm dilencilerin toplatılması istenmiştir. Bu dilencilerden İstanbul tebaasından olup, hasta ve çalışamaz durumda olanların Darülaceze'ye yerleştirilmesi, taşradan gelen dilencilerin ise yol masraflarının karşılanarak memleketlerine geri gönderilmesi emredilmiştir. Kayıta ayrıca, dilencilerin engellenmesi gerektiği ifade edilmiştir (BOA,*DH.MKT*,2379-131/H.28.03.1318).Osmanlı yöneticileri ayrıca İstanbul'da faaliyet gösteren dilencilere karşı Zabtiye Nezareti'nin gerekli önlemleri almasını istemiştir (BOA, *DH.MKT*,608-15/H.22.08.1320).

Osmanlı Devleti'nde dilenciler, çoğunlukla halkın yoğun olduğu yerleri tercih etmekteydiler. Şüphesiz bu yerlerin başında halkın dini ve merhamet duygularının ön planda olduğu yerlerin başında camiler gelmekteydi. Çalışmaya konu olan 20. Yüzyıl başlarında da camilerin dilenciler için önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Örneğin, 23 Nisan 1907 tarihli kayıta; taşradan İstanbul'a gelen dilencilerin, Sultan Ahmed Cami kapılarında dilencilik yaptıkları ve burada yatıp kalktıkları belirtilmektedir. Yakalanan dilenciler, fakirlikten dolayı İstanbul'a gelip dilenmek zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir. Dilencilerin beyanları üzerine Osmanlı yöneticileri bu durumun araştırılması istemiştir (BOA,*ZB*, 353-82/R.10.03.1325). 29 Mayıs 1909 tarihli kayıta da; Sultan Ahmed Camisi'nde dilenen ve burada geceleleyen dilenciler toplatılmış, içlerinden altı dilenci Darülaceze'ye yerleştirilmiştir (BOA, *BEO*, 3559-266919/H.09.05.1327). Yine 8 Haziran 1909 tarihli kayıta da, Sultan Ahmed Camisi'nde dilenen ve konaklayan dilencilerin zabtiye memurlarınca toplatılmasına karar verilmiştir. Mezkûr kayıta içinde yabancıların da olduğu dilencilerin fakir oldukları ve geçimlerini sağlamak için dilendiklerine yer verilmiştir (BOA, *DH.MKT*, 2836-18/H.19.05.1327). Yine 13 Temmuz 1909 tarihli başka bir kayıta; cami kapılarında dilenerek halkı rahatsız eden dilencilerin toplatılması gerektiği ve bu dilencilerden çalışabilecek durumda olanların dilenmelerine engel olunması gerektiği belirtilmiştir. Bununla birlikte kayıta; dilencilerden İstanbullu ve kimsesiz olan dilencilerin Darülaceze'ye yerleştirilmesi, taşralı olan dilencilerin ise yol masraflarının ödenerek memleketlerine geri gönderilecekleri ifade edilmiştir (BOA, *DH.MKT*,2874-88/ H.24.06.1327). 1 Ağustos 1910 tarihli başka bir kayıta da; Ordu nüfusuna kayıtlı olan Ali oğlu Mustafa'nın dilenmek için başkent İstanbul'a geldiği ve Ayasofya Cami avlusunda uyurken zabtiye memurları tarafından yakalandığı ve memleketi Ordu'ya geri gönderildiğine yer verilmiştir (BOA, *DH.EUM.VRK*, 26-7/H.04.08.1328). 13 Haziran 1908 tarihli kayıta ise, ölen bir dilencinin üzerinde olan mallar hakkında bilgiye yer verilmiştir. Kayıta; Şehzade Cami avlusunda dilencilik yapan Mehmed oğlu Salim'in burada vefat ettiği ve üzerinden çıkan iki adet İngiliz lirası ve 155 kuruş akçenin Beytülmal Müdüriyeti'ne teslim edildiği ifade edilmiştir (BOA, *ZB*, 483-82/R.31.03.1324).

Osmanlı Devleti'nde dilenciler için önemli bir kazanç kapısı olan camiler, bazı dönemlerde daha da önemli bir mekân haline dönüşmekteydi. Öyle ki dilenciler; dini duyguların en üst seviyede olduğu üç aylar, ramazan ayı ve bayram gibi özel günlerde akın akın İstanbul'a gelmekteydiler. 20. yüzyıl başlarında da bahsi geçen zamanlarda dilencilerin akın akın İstanbul'a geldiği anlaşılmaktadır. Örneğin, 30 Ekim 1900 tarihli kayıta; Osmanlı yöneticileri Ramazan-ı Şerif'in yaklaşmasıyla sebebiyle Aydın, Konya, Edirne, Selanik, Ankara, Hüdavendigâr, Trabzon, Kastamonu, İzmir gibi yerlerin de aralarında bulunduğu kentlerden İstanbul'a dilenmek için gelecek olan dilencilere izin verilmemesi tebliğ ettiği anlaşılmaktadır (BOA, *DH.MKT*,2422-46/H.06.07.1318). 20 Eylül 1909 tarihli kayıta ise; Ramazan-ı Şerif'in yaklaşması dolayısıyla bazı cami kapılarında aralarında sekiz-on yaşlarında çocukların da olduğu dilencilerin kalabalık oluşturarak izdiham ve kavgaya sebep oldukları belirtilerek, dilencilerin halkı rahatsız etmemeleri için Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nin gerekli tedbirleri alması istenmiştir (BOA, *DH.EUM.THR*, 4-51/H.05.09.1327). Bununla birlikte söz konusu tarihte Dâhiliye Nazırı Talat Bey, Serseri Nizamnamesi'nde dilenciler hakkında ceza hükümleri olmasına rağmen dilenen kişiler hakkında kanuni işlem yapılmadığını ifade etmektedir. Nazır, mezkûr nizamnameye rağmen sokak ortalarında, caddelerde ve cami kapılarında dilencilerin olduğunu belirterek bu dilencilere cezai işlem uygulanması gerektiğini dile getirmiştir (BOA,*DH.EUM.THR*,4-47/H.05.09.1327.) Ancak 3 Ekim 1909 tarihli kayıttan Talat Bey'in uyarılarının dikkate alınmadığı görülmektedir. Zira mezkûr kayıta; Kaymakam İbrahim Bey, Ramazan-ı Şerif'in

yaklaşmasından ötürü cami kapılarında halkı rahatsız eden dilencilerin polis, jandarma ve zabıta aracılığıyla dilencilerin camilerden uzaklaştırılmasını istemiştir. İbrahim Bey ayrıca sükûnetin sağlanabilmesi için Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nden takviye devriyeler talep etmiştir. (BOA,*DH.EUM.THR*,6-56/H.18.09.1327). Ancak kaymakamın bu talebinin İstanbul'da karşılık bulmadığı anlaşılmaktadır. Zira Dâhiliye Nezareti'nden İstanbul Polis Müdüriyeti'ne gönderilen tezkirede; taşradan İstanbul'a dilenmek için gelenlerin sayısının oldukça arttığı, dilenciler hakkındaki mevcut kanunun memurlar tarafından uygulanmadığı ifade edilerek, müdüriyetten kanunun itina ile tatbik edilmesi istenmiştir (BOA,*DH.EUM.THR*,31-4/H.01-04-1328). Buna karşılık olarak Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen cevapta; başkentte dilenenlerden İstanbullu ihtiyaç sahibi dilencilerin Darülaceze'ye, taşralı olanların ise memleketlerine gönderilmelerine rağmen, taşralı olan bazı dilencilerin hasta ve fakir olmalarından dolayı aileleriyle birlikte tekrar İstanbul'a geldikleri belirtilmiştir. Öte yandan taşralı olan dilencilerin Darülaceze'ye kabul edilmemesi nedeniyle taşralı dilencilerin sefaletten ölüme mahkum olacağı ve bu nedenle de memurların bu dilencilere merhamet gösterdiği ifade edilmiştir (BOA, *DH.EUM.THR*,32-21/H.20.04.1328- M.01.05. 1910).

Osmanlı Devleti'nde cami kapılarının yanı sıra şüphesiz dilencilerin yoğunluk gösterdiği yerlerden birisi de köprüler olmuştur. Örneğin, 13 Nisan 1905 tarihli kayıta; İstanbul'da köprü üzerinde bulunan dilencilerin toplatılmasına, İstanbul tebaasından olan dilencilerden ihtiyaç sahibi olanların Darülaceze'ye yerleştirilmesine, taşralı olanların ise memleketlerine gönderilmesine karar verilmiştir. Kayıta ayrıca bazı dilencilerin cüzzamlı olduğu belirtilerek, bu dilencilerin Üsküdar Miskinler Dergahı'na gönderilmesi istenmiştir (BOA,*DH.MKT*,2609-74/H.15.10.1323). 5 Kasım 1905 tarihli kayıta da; İstanbul'da köprü üzerinde bulunan ve çoğunluğu hasta olan dilencilerin ordan geçmekte olan yerli ve ecnebi halkı rahatsız ettikleri belirtilerek; zabtiye memurlarının bu dilencileri toplaması gerektiğine yer verilmiştir. 1 Mayıs 1906 kayıta da; Galata Köprüsü üzerinde çok sayıda dilenci olduğu belirtilerek bu dilencilerin zabtiye memurlarınca toplatılması ve dilencilik yasaklanması gerektiği belirtilmiştir (BOA, *Zabtiye*, 211374/07.03.1324).

Yukarıda ifade edildiği gibi Osmanlı Devleti'nde çalışamaz durumda ve ihtiyaç sahibi olan İstanbullu dilenciler genel olarak Darülaceze'ye yerleştirilmekteydi. Başkente gelerek dilenen taşralı dilenciler ise memleketlerine sevk edilmekteydi. 20. Yüzyıl başlarında da bu uygulamanın devam ettiği görülmektedir. Zira 18 Mayıs 1910 tarihli kayıta; Aydın Valisi tarafından Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne gönderilen tezkirede, kadın ve çocuklardan oluşan ve dilencilik yapan ihtiyaç sahibi 27 kişinin Darülaceze'ye kabul edilmesi istenmiştir. Ancak valinin bu talebi Darülaceze'nin İstanbul ahalisine mahsus olması nedeniyle " *başka yerlerden gönderilen dilenci ve acezeler kabul edilemez*" denilerek red edilmiştir (BOA, *DH.EUM.THR*,33-53/H.08.05.1328). Osmanlı Hükümeti; her ne kadar İstanbul'a dilenmek için gelen taşralı dilencileri memleketlerine geri gönderiyor olsa da, bazen dilencilerin sağlık durumlarının elverişsiz olmasından dolayı dilencilerin memleketlerine gönderilmelerinin zorlaştığı da görülmektedir. Öyle ki İstanbul Şehremaneti'den Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen tezkirede; taşralı dilencilerin memleketlerine geri gönderilmeleri gerekirken, dilencilerden bazılarının sakat ve hasta olmalarından dolayı Darülaceze'ye kabul edilmeleri istenmiştir (BOA,*ZB*, 372-17/ R.26.02.1321) 3 Ekim 1909 tarihli bir başka kayıta da; dilenmek için başkente gelen dilencilerden Niğdeli Ömer Şükrü Emin ve Karahisarlı Ali Mehmet'in yolculuk edemeyecek kadar hasta olduklarına yer verilmiştir (BOA,*DH.EUM.THR*,6-57/ H.18.09.1327). İncelenen dönemde taşralı dilencilerin hastalıkları nedeniyle memleketlerine gönderilmelerinde yaşanan zorlukların yanı sıra, bazen dilencilerin yol masraflarının karşılanması hususunda da güçlüklerin yaşandığı anlaşılmaktadır. Örneğin, 14 Ocak 1907 tarihli kayıta; başkente dilenmek için gelen taşralı dilencilerin memleketlerine geri gönderileceği, ancak yol masrafının karşılanamadığı belirtilmiştir (BOA, *ZB*, 330-59/R.29.11.1324). 18 Şubat 1909 tarihli kayıta ise; taşralı olan ve memleketlerine iade edilmesi gereken dilencilerin memleketlerine sevk edileceği, ancak dilencilerin yol masraflarının İstanbul Şehremaneti bütçesinden karşılanmasının mümkün olmadığı belirtilerek, söz konusu masrafın başka bir yerden tedarik edilmesi istenmiştir (BOA,*DH.MKT*,2743-9/H. 27.01.1327). 8 Mayıs 1909 tarihli başka bir kayıta ise; dilencilik yapan iki dilencinin Darülaceze'ye sevk edilmeleri gerektiği halde dilencilerin araba ücretlerinin Zabtiye Nezareti'nce karşılanmasının mümkün olmadığı, bu nedenle ücretin İstanbul Şehremaneti tarafından karşılanması istenmiştir (BOA, *DH.MKT*, 2806-20/H. 17.04.1327)

İncelenen süreçte Osmanlı yöneticileri bir taraftan taşradan İstanbul'a gelerek dilencilik yapanları engellemeye çalışırken, diğer taraftan iş aramak için başkente gelenlere engel olunmamasını istemiştir. Örneğin, İstanbul Polis Müdüriyeti'nin Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği tezkirede; içinde küçük çocukların

da bulunduğu dilencilerin soğuk günlerde İstanbul'da oldukça sefil bir durumda olduğunu belirterek, bazı kimselerin taşradan İstanbul'a sadece dilenmek amacıyla geldiği ifade edilmiştir. Tezkireye cevaben Dâhiliye Nezareti, Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne bir yazı göndermiştir. Yazıda; evli ve bekâr fark etmeksizin taşradan İstanbul'a sadece çalışmak üzere gelecek ahaliye izin verilmesi ve bu kişilerin ceplerinde biraz para olması gerektiği belirtilerek, bu özelliklere sahip olmayan kişilerin başkente geldikleri zaman iş bulamamaları halinde ortalıkta kalarak açlıktan perişan bir duruma geldiklerine yer verilmiştir (BOA, *DH.EUM.THR*, 60-8/ H.06.03.1329). 20 Ocak 1915 tarihli kayıta da; taşra ahalisinden bazı kimselerin çalışmak üzere çok az bir para ile ya da parasız İstanbul'a geldikleri, iş bulamamaları halinde ise bu kişilerin sokaklarda sefalet içinde kaldığı ifade edilmiş, taşradan gelen kişilerden bazılarının iş bulamaması durumunda hırsızlık yapmaya başladıklarına yer verilmiştir. İstanbul Şehremini İsmet Bey de Dâhiliye Nezareti'ne bir tezkire göndererek bahsi geçen süreçte İstanbul'da dilenci sayısının gün geçtikçe arttığı ve bu kişilerin ahaliyi rahatsız ettiğini belirterek, taşradan İstanbul'a iş aramak için geleceklere dikkat edilmesini istemiştir (BOA, *DH. İD,76-23/ H.04.03.1333*). Hiç şüphesiz bahsi geçen süreçte İstanbul'da dilenci sayısının bu derece artmış olmasında devam eden Birinci Dünya Savaşı'nın etkisi büyük olmuştur.

3.3. 20. Yüzyıl Başlarında Taşrada Dilencilik

20. Yüzyıl başlarında başkent İstanbul'da dilencilik hakkında birçok bilgiye ulaşmak mümkündür. Buna karşılık taşrada dilencilik hangi boyutta olduğunu tespit etmek daha zordur. Ancak eldeki verilerden ve bazı kaynaklardan incelediğimiz süreçte de taşrada dilencilik yapıldığı anlaşılmaktadır. Öyle ki 20. yüzyıl başlarında taşrada dilencilik önlemek için bazı cemiyetlerin kurulduğu görülmektedir. Bunlardan bir tanesi Yahudi cemaati tarafından İzmir'de kurulan Ozer Dalim Cemiyeti'dir. İbranice anlamı " yoksula yardım " olan bu cemiyet; kurulduğu 1903 yılından itibaren yoksul, dul ve yetimlere yardım ederek dilencilik önlemeye çalışmıştır. Cemiyet, Birinci Dünya Savaşı yıllarında gelir kaynaklarını oluşturan bağışların kesilmesi sonucu, kapanma tehlikesi ile karşılaşmıştır. Söz konusu cemiyetin yanı sıra incelediğimiz süreçte Bayburt'ta "Müslüman Dilendirmez Cemiyeti'nin" kurulduğu görülmektedir. Bayburt Kaymakamı Tunalı Hilmi Bey tarafından kurulan cemiyetin ne zaman kurulduğu bilinmemekle beraber; cemiyete ait 1913 tarihli, 12 maddeden oluşan bir nizamname mevcuttur. Bayburt Müslüman Dilendirmez Cemiyeti amacını; " *cemiyet, işin, işlemenin dostudur, dilencilik düşmanıdır. Şimdi işsizliği bahane edinerek dilencilik girişimi yahut girişecek olanlara iş bulmayı sadakanın en makbulü gibi tutar*" sözleriyle ifade etmiştir (Kumbasar,2009:377&Kıranlar,2013:110-111). Bayburt'un yanı sıra Trabzon bölgesinde de dilencilerin varlığı muhtemeldir. Zira 1919 yılında Trabzon'a giden Hilal-i Ahmer İmdat Heyeti; sayıları yüzlerle ifade edilen dilencilerin, Muhacirin Müdüriyeti tarafından muhacirlere ait binaya yerleştirildiklerini tespit etmiştir. İncelediğimiz dönemde taşrada dilencilik önlemek adına kurulan bir başka cemiyet de Himaye-i Fukara Cemiyeti'dir. Bursa'da kurulan cemiyet; kurulduktan kısa bir süre sonra Hüdavendigâr Vilayeti'nde bulunan acizelerin ve dilencilerin barınmaları için bir darülacezeye dönüştürülmüştür. Dönemin padişahından dolayı "Reşadiye Darülacezesi" adını alan kurumun kapılarının sokaklarda dilenen ve ihtiyaç sahibi olan herkese açık olduğu belirtilmiştir (Kıranlar,2009:111).

Çalışmaya konu olan dönemde taşrada dilencilik yapıldığına dair arşivde de bazı kayıtlar mevcuttur. Örneğin, 25 Temmuz 1911 kayıta; göçebe bir halde yaşayan ve köylerde dilenen şahısların ikametgahı belli olmadığı için bu kişilerin nüfus tezkirelerine "sail" yani dilenci yazılmaması istenmiştir (BOA, *DH.MB.HPS.M*, 1-5/ H. 28.07.1329). Bu durum, göçebe şekilde yaşayan ve köylere gelerek dilencilik yapan kişilerin varlığını göstermektedir. Bununla birlikte 17 Ağustos 1910 tarihli kayıta Dört Yol'da dilencilik yapıldığına dair bilgiler bulunmaktadır. Mezkûr kayıta; Dört Yol'da Mehmed bin İzzet ve Hacı Ahmed isimli iki kişinin dilencilik yaparken yakalandığı belirtilmiştir. Bu kişilerden Mehmed isimli şahıs, bir gün evvel İzmir'den geldiğini ifade ederken; Hacı Ahmed isimli şahıs ise sekiz aydan beri Dört Yol'da dilencilik yaptığını söylemiştir. Bu kişiler memleketlerine geri gönderilmek üzere Müteferrika Merkez Müdüriyeti'ne sevk edilmiştir (BOA, *DH.EUM.KADL*, 21-20/H.10.08.1328).

Tüm bunlara ilaveten dilencilerin sayısının, taşrada özellikle Birinci Dünya Savaşı yıllarında arttığı anlaşılmaktadır. Zira Osmanlı topraklarında hâlihazırda mevcutları azımsanmayacak derecede olan dilencilerin sayısı, savaş ortamının meydana getirdiği ekonomik buhran neticesinde ivedi bir şekilde artmıştır. Öyle ki Birinci Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı toplumu tarafından imrenilerek bakılan memurlar dahi yoksullaşmış, hatta dilencilik yapmaya başlamıştır (Tüzün&Altuncuoğlu,2019:4267). Örneğin, Sivas Valisi'nin Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği bir telgrafta; Sivas'ta memurlara ayrılan zahirenin yetersiz olduğu, memurlara gaz, şeker ve kibritten başka bir şey dağıtılmadığı belirtilerek,

memurların çaresizce eşyalarını pazarda sattıklarını ve gizli gizli dilencilik yaptıklarını ifade etmiştir.(BOA, *DH.İUM*,20-10/ H.10.08.1336/M.21.05.1918) Diyarbakır Valisi'nin sadarete yazdığı tezkirede de; memurların aylardır maaş alamadığı bu nedenle oldukça zor durumda kaldıkları ifade edilmiştir. Telgrafta ayrıca memurların sefil bir halde oldukları için eşyalarını sattığı ve dilencilik yaptıklarına yer verilmiştir (BOA,*DH.İ.UM*,20-10/ H.21.09.1336-30.06.1918). Sivas ve Diyarbakır Valileri tarafından çekilen bu telgraflar, dilencilğin taşrada hangi boyutlara ulaştığı açısından önemli ipuçları vermektedir.

3.4. 20. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devleti'nde Yabancı Dilenciler Sorunu

Çalışmaya konu olan dönemde Osmanlı Devleti'nde Müslümanların yanı sıra yabancı bazı kimselerin de dilendiği görülmektedir. İstanbul, Müslümanların olduğu gibi gayrimüslimler için de önemli bir mekân konumunda idi. Osmanlı yöneticileri genel olarak İstanbul'da dilenen kişileri topladıktan sonra taşralı olanları memleketlerine, İstanbullu olanları ihtiyaç sahibi ise Darülaceze'ye yerleştirirken; yabancı uyruklu olan dilencileri ise konsoloslukları vasıtası ile tebaası oldukları memleketlerine geri göndermiştir (BOA,*DH.MKT*,583-78/H.22.06.1320-M.26.09.1902) . Örneğin, 1 Mayıs 1900 tarihli kayıta; Zıştovi ahalisinden olan Yordon İliyef ve Kostan Kostof isimli dilencilerin İstanbul'da dilencilik yaparken yakalandıkları belirtilerek, bu kişilerin Zıştovi Kaymakamlığı'na teslim edilmek üzere en yakın hudud memurlarına teslim edileceği ve sonrasında memleketlerine gönderileceklerine yer verilmiştir (BOA, *DH.MKF*,2339-25/ H.01.01.1318). 17 Mart 1908 tarihli kayıta ise; dilencilik yaparak geçinen Yunanlı Jani'nin, Kavala üzerinden gelerek İstanbul'da dilencilik yaptığı ifade edilmiştir. Kayıta ayrıca, zabtiye memurlarınca yakalanan Jani'nin üzerinde İstanbul ve Bursa Yunan Konsoloshanleri'ne ait pasaport ve başkaları adına düzenlenmiş resmi belgelerin bulunduğu belirtilmiştir. Bu nedenle bu kişinin memleketine gönderilmeden önce hakkında kapsamlı bir tahkikat yapılacağı ifade edilmiştir (BOA, *ZB*, 322-97/ R. 04.01.1324). 30 Ekim 1909 tarihli kayıta da; kendisinin serseri olduğunu iddia eden Şebinkarahisarlı doksan yaşındaki Atam Veled-i Aram'ın aslında dilencilik yaparak geçimini sağladığı belirtilerek, Aram'ın memleketine geri gönderileceği belirtilmiştir (BOA,*DH.EUM.THR*,91-66/H. 15.10.1327). 11 Ağustos 1910 tarihli kayıta ise; Tokatlı Rum Kostantin oğlu Onferi ile Tokatlı Sava oğlu Lefter'in İstanbul'da dilencilik yaparken yakalandığı, memleketlerine gönderilmek üzere Samsun'a hareket edecek vapura bindirilecekleri bilgisine yer verilmiştir (BOA, *DH.EUM.VRK*, 26-10/H.04.08.1328).15 Mayıs 1911 tarihli bir başka kayıta; Fransız tebaasından olan ve iki ayağı total olan Piyer adındaki bir şahısın yanında küçük bir çocuk ile Beyoğlu cadde ve sokaklarında dilendiği belirtilerek, bu kişilerin sınır dışı edileceği ifade edilmiştir. Bununla birlikte yapılan incelemede Fransız Piyer'in daha önce de iki defa zabtiye memurlarınca yakalanıp konsolosluga sevk edildiği tespit edilmiştir.(BOA, *DH.EUM.KADL*, 17-15/ H.16.05.1329).

20. yüzyıl başlarında yabancı dilencilerin yanı sıra Müslüman olan, ancak farklı tebaaya mensup kimselerin de İstanbul'da dilencilik yaptıkları anlaşılmaktadır. Örneğin, 22 Şubat 1909 tarihli kayıta; çoğunluğu Kııımlı olan dilencilerin İstanbul Sultan Ahmed Camisi'nde dilencilik yaparak halkı rahatsız ettikleri belirtilmiştir. Kayıta ayrıca cami önünde yatıp kalkan bu dilencilerin zabtiye memurlarınca yakalandığı; söz konusu dilencilerden Osmanlı tebaasına mensup olanların masraflarının karşılanacağı, Dağıstanlı olan dilencilerin ise konsolosluk vasıtası ile memleketlerine gönderileceği ifade edilmiştir (BOA,*ZB*,3496-262197/H. 01.02.1327). 8 Haziran 1909 tarihli başka bir kayıta ise; Sultan Ahmed Camisi'nde dilenen ve aynı yerde geceleyen dilencilerden Sudanlı olanların oldukça fakir olmaları sebebiyle bu kişilerin İstanbul Polis Müdüriyeti tarafından Darülaceze'ye kabul edilmesi talep edilmiştir (BOA, *DH.MKT*, 2836-18/ H. 19.05.1327).

Çalışmaya konu olan dönemde içinde bulunulan ekonomik durumdan dolayı dilenmek zorunda kalan dilencilerin yanı sıra; bazı yabancı kişilerin dilencilik kisvesi altında başka işler yaptıkları görülmektedir. Zira 30 Nisan 1901 tarihli kayıta; Ayvalık Postahanesi'ne mektup göndermek üzere giden dilenci kıyafetindeki iki kişinin aslında Yunan casusu oldukları belirtilmiş, yapılan tahkikat neticesinde bu kişilerin iki arkadaşlarının da aynı şekilde casus oldukları anlaşılmıştır (BOA, *Y.PRK.PT*, 20-19/ H.11.01.1319). 31 Ocak 1904 tarihli başka bir kayıta ise; Bulgaristan'dan gelen bazı eşkiyaların dilenci, asker ve jandarma kıyafetine bürünerek köy ve kasabalara gittikleri ve halktan para topladıkları ifade edilmiştir. Kayıta bu nedenle başta Selanik, Manastır Kazası olmak üzere ilgili yerlere gerekli tedbirlerin alınmasına yönelik telgraflar çekildiği dile getirilmiştir (BOA, *TFR.I.UM*, 4-345/ H.13.11.1321).

Bunların yanı sıra dilencilik yapan bazı kimselerin ne amaçla dilencilik yaptıklarının tam olarak anlaşılamadığı durumların da söz konusu olduğu görülmektedir. Zira 5 Temmuz 1909 tarihli kayıta; Ahiçelebi Kazası'nda dilenci kıyafetinde dolaşan elli beş yaşlarında, orta boylu, sakallı Petro Veledi Yuvan

isimli bir şahsın yakalandığı ve yapılan incelemelerde dilenci görünümü bu kişinin aslında Aynaroz'da Pandeli Rus Manastırı'nda papaz olduğu ifade edilmiştir. Kayıtta, fakirlikten dilencilik yaptığı muhtemel görülen bu kişinin ne için dilenci kıyafeti ile dolaştığının tespit edilemediği belirtilerek, papazın yol masrafının karşılanarak memleketi Aynaroz'a gönderileceği belirtilmiştir(BOA, *DH.MKT*, 2867-4/H.16.06.1327).

İncelenen süreçte Osmanlı topraklarına gelerek dilencilik yapan yabancı kişilerin yanı sıra bu durumun tam tersinin yaşandığı da görülmektedir. Zira 24 Ağustos 1906 tarihli kayıtta; Osmanlı tebaasından olan bazı dilencilerin talebe kisvesi altında üç aylarda akın akın Köstence'ye gittiği ve buradaki ahalden para topladıkları belirtilmiştir (BOA, *BEO*, 2897-217216/ H. 04.07.1324) Yine 5 Şubat 1908 tarihli başka bir kayıtta ise; aslen Kalkandelen Mahallesi'nden olan kırk yaşlarındaki Osman bin Hasan'ın önceki yıl kışın oldukça soğuk geçmesi nedeniyle hasta ve sefil bir halde kaldığı, bu nedenle Köstence'ye dilenmek üzere gittiği ifade edilmiştir. Kayıtta ayrıca Osman bin Hasan'ın kendisine kefil olacak birini göstermesi şartıyla memleketine gönderilinceye kadar İstanbul'da kalabileceğine yer verilmiştir (BOA, *ZB*, 634-92/R. 23.11.1323).

4. SONUÇ

Tarih boyunca tüm devletlerde var olduğu düşünülen dilenciler, Osmanlı Devleti'nde de varlık göstermiştir. Osmanlı Devleti'nin klasik döneminde devletin içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik refahın da etkisi ile sayıları oldukça az olan dilenciler, Osmanlı devlet adamları tarafından hoşgörü ile karşılanmıştır. Ancak klasik dönemin sonlarına doğru devletin eski refah düzeyini kaybetmesine paralel olarak; dilenci sayısında yaşanan artışla beraber, Osmanlı yöneticileri tarafından gösterilen hoşgörü zamanla yerini bir mücadeleye bırakmıştır. Öyle ki zaman içinde başta devletin başkenti İstanbul üzere, dilenci sayısı günden güne artmaya başlamıştır. Osmanlı yöneticileri, dilenciliği bertaraf etmeye çalışmışsa da başarılı olamamıştır 19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde İstanbul'da Darülaceze kurumunun açılması ile dilencilikle mücadelede o döneme kadar gerçekleşmeyen somut bir adım atılmıştır. Darülaceze'nin kuruluşu kısmen ve kısa süreli de olsa İstanbullu dilencilerin barınma merkezi olmuştur. Ancak kurumun hâlihazırda sadece İstanbullu ihtiyaç sahibi dilencileri kabul ediyor olması, taşradan akın akın İstanbul'a gelen dilencileri engellemek için bir çözüm yolu olmamıştır. Çalışmaya konu olan 20. yüzyıl başlarında da eldeki arşiv belgelerinden dilencilerin sayısının ivedi bir şekilde arttığı görülmektedir. Söz konusu artışın yaşandığı en önemli mekân, her dönem olduğu gibi metropol kent İstanbul olmuştur. İncelenen arşiv kayıtlarından mezkûr süreçte İstanbul'da dilencilik yapanların sadece İstanbullu değil, taşradan gelen ahalinin de olduğunu göstermektedir. Bahsi geçen süreçte incelenen kayıtlar İstanbul'da dilencilerin; cami ve köprü gibi halkın yoğun olduğu yerleri tercih ettikleri ve bu dilencilerin yerli-yabancı halkı da rahatsız ettiklerini göstermektedir. Bununla birlikte kayıtlardan, dilenciler için mekânların yanı sıra, bazı ay ve günlerin de önemli olduğu anlaşılmaktadır. Halkın dini ve merhamet duygularının zirve noktasında olduğu üç aylar, ramazan ayı ve bayram gibi özel günlerde İstanbul'daki cami kapıları dilenciler ile dolup taşmıştır. Osmanlı yöneticileri zabtiye memurları aracılığıyla topladıkları İstanbullu ihtiyaç sahibi dilencileri Darülaceze'ye yerleştirirken; taşralı olan dilencileri ise yol masraflarını karşılamak sureti ile memleketlerine geri göndermiştir. Osmanlı Hükümeti; taşradan kimsenin İstanbul'a gelmemesi hususunda talimat verirken bazı kriterleri taşımak şartıyla, iş arayan kişilerin başkente gelmesine izin verilmesi konusunda da sık sık uyarılarda bulunmuştur.

İncelenen süreçte, boyutları tam olarak tespit edilememekle birlikte, İstanbul dışında taşrada da dilencilik yapıldığını söylemek mümkündür. Zira kaynaklardan taşrada bazı yerleşim yerlerinde dilenciliği engellemek için cemiyet ve Darülaceze'ye benzer kurumların tesis edildiği görülmektedir. Bunların yanı sıra eldeki arşiv kayıtlarından Birinci Dünya Savaşı sürecinde taşrada ikamet eden bazı memurların dahi dilencilik yapmaları da taşrada dilencilerin varlığı görüşünü desteklemektedir.

Tüm bunlara ilaveten incelenen kayıtlar, 20.yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti'nde dilenen kimselerin sadece Osmanlı tebaasından olmadığını göstermektedir. Öyle ki incelenen kayıtlar, Osmanlı ülkesi dışından bazı kimselerin İstanbul'a gelerek dilencilik yaptığını göstermektedir. Bununla birlikte söz konusu bu kişilerden bazılarının Osmanlı ülkesine farklı amaçlar için geldiklerini işaret etmektedir.

KAYNAKÇA**1.Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)**

Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO): 3559/266919, 2897/217216.

Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemi (DH.MKT): 608/15, 2379/131, 2836/18,2874/88, 2422/46, 2621/25, 2743/9, 2806/20, 583/78, 2867/4, 2609-74.

Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiyye Tahrirat Kalemi (DH.EUM.THR): 4/51,4/47,6/56, 31/4, 32/21,33/53, 6/57, 60/8, 91/66.

Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiyye Evrak Odası Kalemi (DH.EUM.VRK): 26/10,26/7.

Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiyye Kısm-ı Adli Kalemi (DH.EUM.KADL): 21/20,17/15.

Dâhiliye Nezareti İdare-i Umumiyye (DH.İ.UM) : 20/10,20/10.

Dâhiliye Nezareti İdare Kalemi (DH.İD) : 76/23.

Dâhiliye Nezareti Mülkiye Müfettişliği (DH.MTF) : 2339/25.

Dâhiliye Nezareti Mebâni-i Emiriye ve Hapishaneler Müdüriyeti Müteferrik (DH.MB.HPS.M): 1/5.

Teftişat-ı Rumeli Evrakı (Rumeli Müfettişliği) Umum Evrakı (TFR.I.UM) : 4/345.

Yıldız Perakende Posta ve Telgraf Nezareti Evrakı (Y.PRK.PT): 20/19.

Zabtiye Nezareti Evrakı (ZB): 353/82, 483/82, 330/59, 322/97, 372/17, 3496/262197, 634/92, 211374.

2. Tetkik Eserler

De Busbecq, Ghislain Ogler, (2002), Türk Mektupları, (Çev: Hatice Özkan), İstanbul: Art Yayınları.

Demirtaş, Mehmet,(2006)," Osmanlı Başkent'inde Dilenciler ve Dilencilerin Toplum Hayatına Etkileri," Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, S.20.(1):s. 81-104.

Doğan, Cem, (2015), "Kırım Harbi'nden I. Dünya Savaşı'na İstanbul'da Dilencilik Olgusuna Bir Bakış (1853-1914)", Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, C: III, S:6: s. 151-173.

Düzbakar, Ömer, (2008), "Osmanlı Devleti'nin Dilencilere Bakışı: Bursa Örneği", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C.I,S.5: s.290-312.

Kaya, Mehmet, (2009), "XIX. Yüzyıl ve XX. Yüzyıl Başlarında Dilencilik Önlene Çalışmaları Üzerine Bazı Düşünceler", (Ed: Suvat Parin), Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Zabıta Daire Başkanlığı, ss.141-146.

Kıranlar, Safiye,(2013), Savaş Yıllarında Türkiye'de Sosyal Yardım Faaliyetleri (1914-1923), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Kocabaş, Elif (2019), Dilencilik Meselesiyle Mücadele Bağlamında Darülaceze, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

Koçu, Reşad Ekrem, (1966), "Dilenci", İstanbul Ansiklopedisi, C.VIII, İstanbul: Koçu Yayınları, ss.4572-4577.

Kumbasar, H, Murat, (2009), " Bayburt Müslüman Dilendirmezler Cemiyeti ile İlgili Belgenin Tahlili", (Ed: Suvat Parin), Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Zabıta Daire Başkanlığı, ss.375-390.

Mermutlu, Bedri, (2009), "XIX. Yüzyılda İstanbul'da Dilenciler ve Dönem Basının Soruna Yaklaşımı", (Ed: Suvat Parin), Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Zabıta Daire Başkanlığı, ss.425-442.

Özbek, Nadir, (1999), "II. Meşrutiyet İstanbul'unda Dilenciler ve Serseriler", Toplumsal Tarih Dergisi, S:64: s.34-43.

Özbek, Nadir, (2011), Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyal Devlet Siyaset: İktidar ve Meşrutiyet (1876-1914), İstanbul: İletişim Yayınları.

Özbek, Nadir,(2009), "Osmanlı İmparatorluğu'nda Dilencilere Yönelik Devlet Politikaları ve Kamusal Söylemin Değişimi", (Ed: Suvat Parin), Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Zabıta Daire Başkanlığı, ss.17-44.

Öztürk, Said, (2009), "Osmanlı Devleti'nde Dilencilikğin Önlenmesi",(Ed: Suvat Parin), Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Zabıta Daire Başkanlığı, ss.109-122.

Palabıyık, Adem, (2010), Sosyolojik Bir Olgu Olarak Yoksulluk ve Dilencilik (Van Örneği),Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi),Van.

Parin, Suvat, (2010)," Dilencilik Yoksulluk İlişkisi", İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, C.II, S.20: s.23-27.

Sarıman, Sadık,(2009) "Osmanlı Fukaraperver Cemiyeti'nin Fakirlik ve Dilencilik İle Mücadelesi," (Ed: Suvat Parin), Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Zabıta Daire Başkanlığı, ss.123-132.

Şirin, İbrahim, (2009),"Osmanlı ve Avrupa'da Dilencilikğin Önlenmesi",(Ed: Suvat Parin), Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Zabıta Daire Başkanlığı, ss.63-80.

Taburoğlu, Özgür, (2018), Toplumsal Dayanışma, İşbölümü ve Dilencilik Olgusu Arasındaki İlişkiler: Almanya ve Türkiye Karşılaştırması, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara.

Tekin, Zeki, (2009), "XIX Yüzyıl Avrupası'nda Dilencilikğin Önlenmesine Dair Bir Lahiya",(Ed: Suvat Parin), Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Zabıta Daire Başkanlığı, ss.347-362.

Tekin, Zeki, (1999), "Osmanlı Döneminde Dilencilik", (Ed: Güler Eren), Osmanlı Ansiklopedisi, C:V, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları. ss.570-583.

Toksarı, Ali, (1994), "Dilencilik", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.IX, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss.298-300.

Topateş, Aslıcan Kalfa, Dilenciler: Türkiye'de Yoksulluk ve Dilenme Kültürü, İstanbul: İletişim Yayınları.

Tuna, Korkut, Parin, Suvat, (2009), "Kent Yaşamı ve Dilencilik: İstanbul Dilencileri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma",(Ed: Suvat Parin), Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Zabıta Daire Başkanlığı, ss.147-158.

Tüzün, Nevim- Altuncuoğlu, Neslihan,(2019), "Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Memurlar Meselesi", International Social Sciences Studies Journal, Vol:5/ Issue:41:pp.4263-4279.

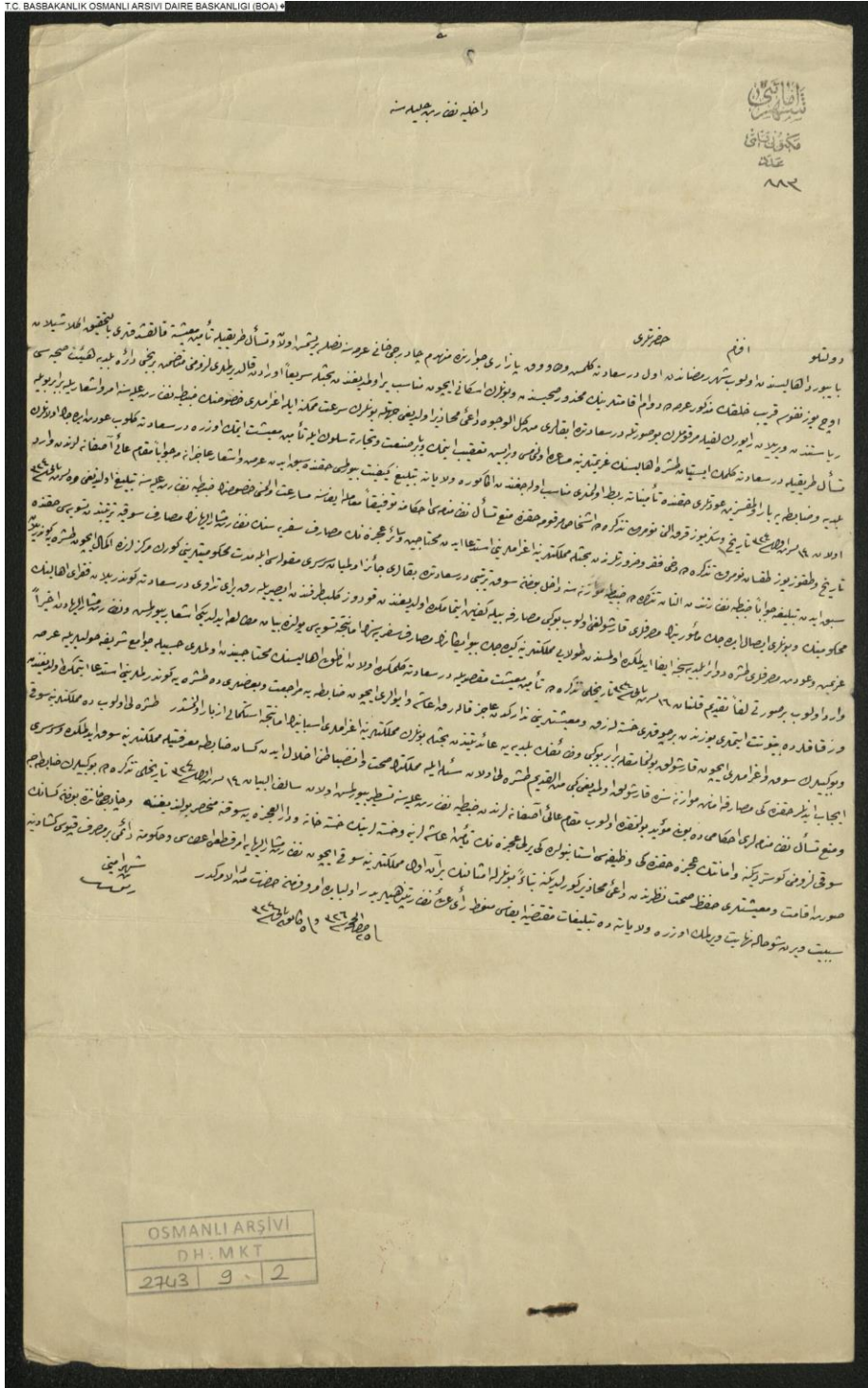
Uludağ, Süleyman, "Dilencilik", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.IX, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss.300.

Yıldırım, Nuran, (1996), İstanbul Darülaceze Müessesesi Tarihi, İstanbul: Darülaceze Vakfı Yayınları.

EKLER

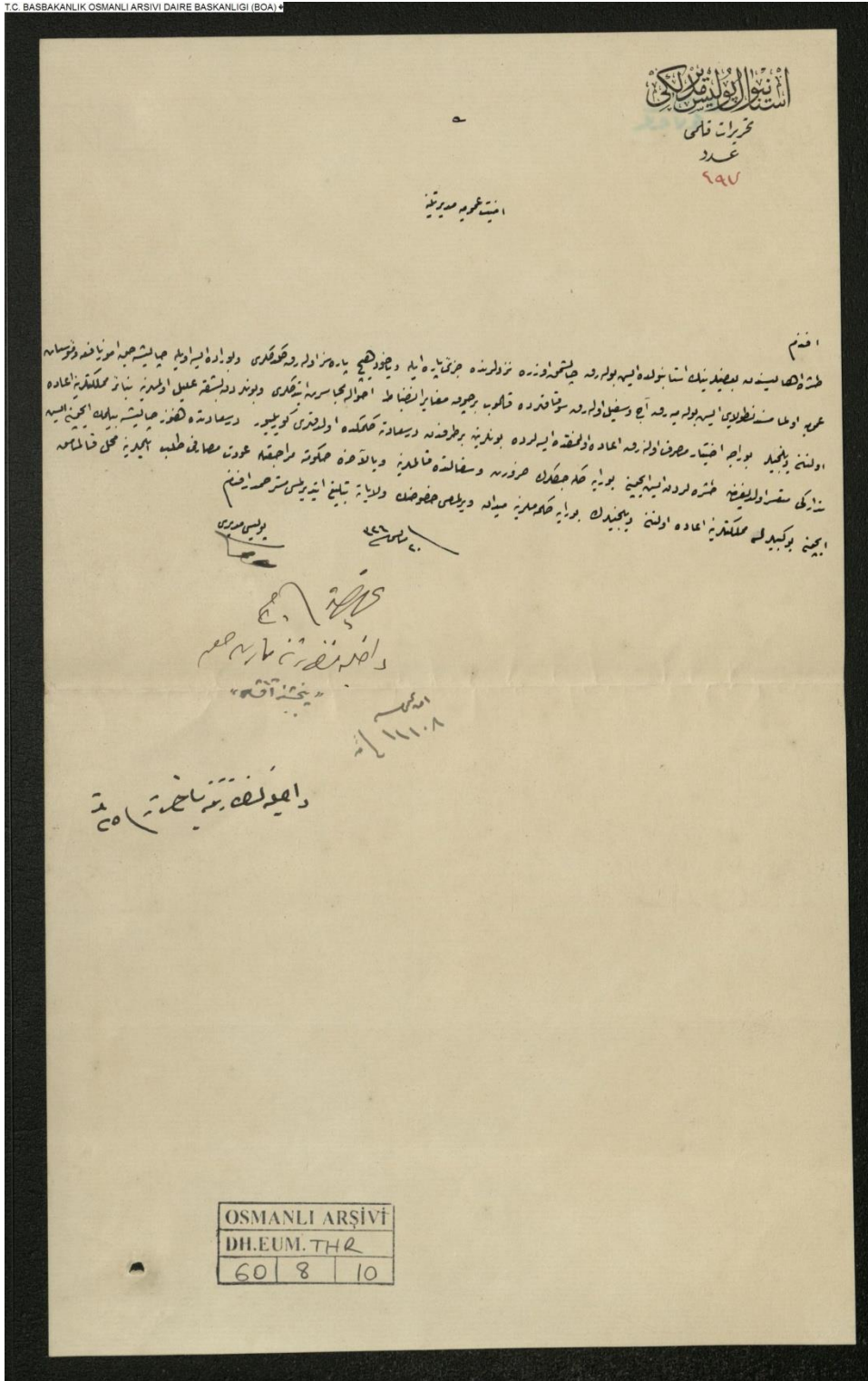
T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIĞI (BOA)

DH.MKT.02743.00009.002

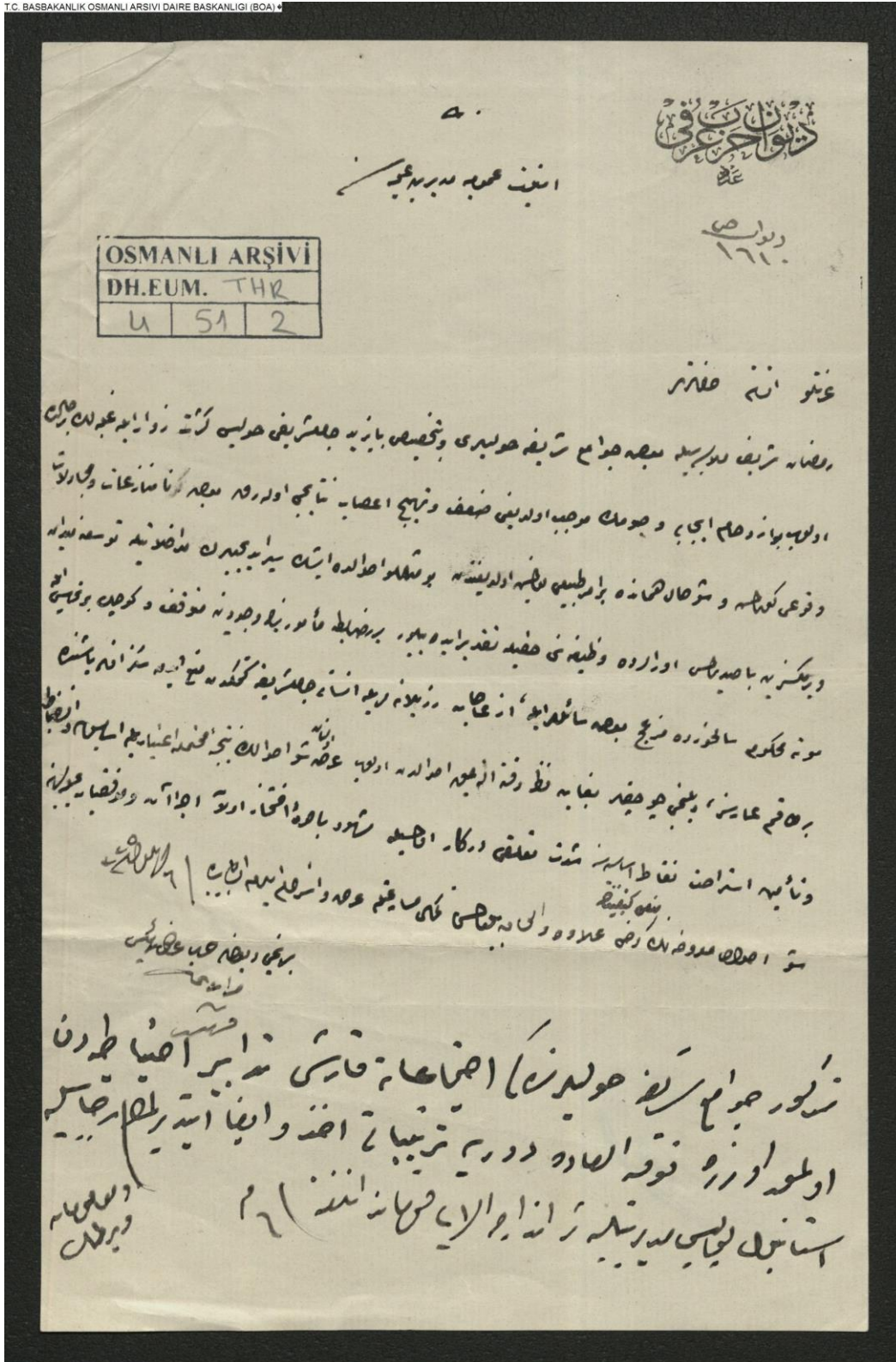
Ek 1: Memleketlerine sevkleri icab eden dilenci vesair başıboş kişilerin yol masraflarının şehremanetince tesviyesi mümkün olmadığından söz konusu masrafın başka surette tedarik edilmesi gerektiğine dair kayıt.

DH.EUM.THR.00060.00008.010

Ek 2: Dilencilere mücade olunmaması ve İstanbul'a geri dönmelerinin önlenmesi. İş aramak için İstanbul'a geleceklere engel olunmasının uygun olmayacağına dair kayıt.

DH.EUM.THR.00004.00051.002

Ek 3: Ramazan-ı Şerif sebebiyle camilerin önündeki kalabalıklarda izdiham ve kavga çıkmaması, dilencilerin halkı rahatsız etmemesi için gerekli tedbirlerin alınmasına dair kayıt.